

Būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtys kaip profesinio tobulėjimo priemonė

Gintautė Žibėnienė¹, Marijona Barkauskaitė²

¹ Mykolo Romerio universitetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius, zibeniene@mruni.eu

² Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos ir filosofijos katedra, Edukacinių tyrimų institutas, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, marijona.barkauskaite@leu.lt

Anotacija. Pristatomas kokybinis tyrimas, parengtas remiantis socialinio konstruktyvizmo metodologinėmis nuostatomis ir socialinio konstruktyvizmo teorinėmis prielaidomis. Keliamas mokslinis klausimas, kokias prasmes refleksijai suteikia būsimieji pedagogai, kokios jų asmeninės reflektavimo patirtys, išbandžius įvairius refleksijos metodus. Straipsnio tikslas – aptarti būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtis kaip profesinio tobulėjimo priemonę. Tyrimas atliktas 2016–2017 m. gruodžio mėn. Analizuojant būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtis išsiskyrė dvi kryptys: 1) asmeninės reflektavimo patirtys ir 2) įžvelgta refleksijos nauda mokiniams. Asmeninės būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtys yra: netikėti reflektuojančiam asmeniui atradimai, neigiamas požiūrio kaita į teigiamą, ne visada maloni ir lengva patirtis, veiklos savianalizė, nukreipianti tobulėti, atsiradęs poreikis refleksiją taikyti praktikoje, refleksijos rezultatų susiejimas su gyvenimo ir profesine sėkme, susiformavęs poreikis taikyti skirtingus refleksijos metodus, iš patirties kilusios įžvalgos apie asmens pasiekimų vertinimo kaitą, numatytos galimos nesėkmės ir grėsmės reflektuojant. Būsimieji pedagogai refleksijos metodus ketina taikyti su mokiniais, nes jie padeda mokytis ir suvokti mokymosi prasmę; padeda ugdytis atsakomybę; įdomesnis mokymo(si) procesas; ugdo kritinį mąstymą; padeda pažinti mokinį.

Esminiai žodžiai: *refleksija, refleksijos metodai, būsimasis pedagogas, pedagoginių studijų studentas.*

Įvadas

XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje ypač susidomėta refleksija ugdymo procese, galbūt tai vyko dėl refleksijos kaip ciklinio proceso esmės, kai sistemingai stebima, analizuojama, įsivertinama ir tobulinama savo veikla. Refleksija ugdymo procese charakterizuojama kaip *interaktyvus procesas*, kuriame besimokantieji dalyvauja netiesiogiai tirdami savo patirtis, atrasdami ir nesąmoningai konstruodami naujas prasmes, išvalgas, numatydami naujas perspektyvas (Bubnys, 2009). Refleksija ypač svarbi yra tiems asmenims, kurių profesinė veikla remiasi žmonių tarpusavio santykiais. „Savirefleksija – viena svarbiausių sąlygų, kad mokytojas dirbtų sėkmingai. Stebėseną ir savęs vertinimą yra vienas sunkiausių procesų, bet žmogui, kuris gal nėra gimęs būti mokytoju, gali padėti tobulėti, jeigu jis ieškos atsakymų“ (Slušnys ir Šukytė, 2016, p. 65). Reflektuodamas asmuo konstatuoja duomenis apie savo sėkmę ir nesėkmes, pasiekimo kokybę, emocinį santykį su reflektuojama veikla ir kt. Visa tai prisideda prie sėkmingo mokymosi proceso. R. Edwardsas bei R. Usheris (1996) taip pat nurodo, jog refleksija – tai pagrindinė savivokos priemonė. B. Bubnys (2007) pastebi, kad reflektuojant mokymosi metu atsiranda galimybės įvertinti ir keisti įsitikinimus ir prielaidas, taikomas teorijas, darančias tiesioginę įtaką veiksams. Mokslškai pagrįsta, kad refleksija yra integrali mokymosi mokyti kompetencijos dalis (Lukošūnienė, 2011). E. Gerulaitienė ir N. Mažeikienė (2012) analizavo magistrantų tarpkultūrinės patirties refleksijas. Pasakodami savo gyvenimo istoriją magistrantai atskleidžia aukštojo mokslo procese (tiek Lietuvoje, tiek užsienyje) įgytą edukacinių aplinkų bei ugdymo ir vertinimo strategijų ir metodų patirtį, kuri lėmė jų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymąsi. O. Monkevičienė ir B. Autukevičienė (2013), analizuodamos ikimokyklinio ugdymo pedagogo mentorius profesinės praktikos organizavimo ir praktikos refleksijos kompetencijos ypatumus, nurodo, kad teorinės žinios, įgytos universitete, nesiejamos su praktine veikla ir „<...> duomenys ir jų analizė, nuolat juos reflektuojant, leidžia studentams giliau suvokti savo mokymąsi ir būsimą profesinę veiklą, o remiantis reflektavimo rezultatais – koreguoti savo veiksmus“ (Monkevičienė ir Autukevičienė, 2013, p. 178). Analizuotos Lietuvos edukologijos universiteto psichologijos nuolatinių ir iššestinių studijų programos pirmos pakopos studentų pedagoginės praktikos ataskaitose pateikiamos refleksijos (Saikauskienė ir Lazdauskas, 2017). Tirti mokytojų rengimo ir tobulinimo kritinės refleksijos iššūkiai bei galimybės (Šarić ir Šteh, 2017). Tačiau atlikta literatūros šaltinių analizė atskleidžia, kad stinga tyrimų, kuriuose analizuojama, kokią prasmę refleksijai suteikia studentai, būsimieji pedagogai. Keliamas *mokslinis klausimas*, kokias prasmes refleksijai suteikia būsimieji pedagogai, kokios jų asmeninės reflektavimo patirtys, išbandžius įvairius refleksijos metodus. *Straipsnio tikslas* – aptarti būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtis kaip profesinio tobulėjimo priemonę. *Objektas* – pedagogikos studijas pasirinkusių asmenų reflektavimo patirtys.

Tyrimo metodologija

Kokybinis tyrimas organizuotas remiantis socialinio konstruktyvizmo metodologinėmis nuostatomis: asmenims jų supratimas nėra jiems perduotų žinių ar gebėjimų veidrodinis atspindys, bet yra asmeninė refleksija (Kukla, 2000) ir socialinio konstruktyvizmo teorinės prielaidos (Creswell, 2009; Pollard, 2006).

Tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metodai: dokumentų analizė ir mokslinės literatūros analizė, atvirasis klausimas (apie tai, kas atrasta, suvokta reflektuojant, taikant refleksijos metodus), turinio (angl. *content*) analizė. Tyrimas atliktas 2016–2017 m. gruodžio mėn. Tyrime dalyvavo 17 pedagogines studijas (profesinės studijos pagal studijų programą „Pedagogika“) pasirinkusių studentų. Tyrime dalyvavę studentai jau turi aukštojo mokslo diplomą ir siekia per vienus metų studijas įgyti pedagogo kvalifikaciją. Tyrimo imtis – atsitiktinė tikslinė atranka, formuojama, kai atvejų daugiau nei tyrėjas pajėgus išnagrinėti (Žydzžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Pedagoginių studijų studentai turėjo asmeniškai išbandyti ne mažiau kaip 10 jiems naujų, nežinomų ir neišbandytų refleksijos metodų. Tyrime dalyvavo tik merginos ir moterys, dėl jų vyravimo tokio tipo studijose. Studentai galėjo savanoriškai rinktis įvairius refleksijos metodus iš trijų pagrindinių grupių: žodiniai, vaizdiniai, praktiniai. Studentai savanoriškai rinkosi įvairaus tipo dienoraščius, refleksijos „langus“, struktūruotą refleksiją, saldžiąją refleksiją, mozaiką, „Laivelius“, „Šviesoforą“, „Blyksnį“, penkiaeilį (*sinkveiną*), „Gyvenimo upę“, „Termometrą“, refleksiją pagal VAFT ir kitus. Po beveik 4 mėnesius trukusiosios veiklos respondentai turėjo pateikti laisvos formos refleksiją apie asmenines reflektavimo patirtis, asmeninę suvokimą, išbandant refleksijos metodus, atsakant į klausimą, kas atrasta, suvokta, reflektuojant pasirinkus įvairius refleksijos metodus. Duomenų analizė atlikta pasirinkus latentinę duomenų analizę, kai teksto turinys sutelkiamas į prasmes, kurias skirtingose situacijose įgyja pagrindinės sąvokos. Prasminiais vienetais laikytos studentų teksto ištraukos (Žydzžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Tyrimo organizavimas, duomenų analizė ir pateikimas yra atlikta vadovaujantis kokybinių tyrimų etikos principais (Miller, Birch, Mauthner ir Jessop, 2012; Žydzžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Įsipareigota neatskleisti tyrime dalyvavusių asmenų tapatybės, gauti rašytiniai sutikimai naudoti asmeninę refleksiją apie reflektavimo patirtis.

Tyrimo rezultatai

1. Refleksijos metodų taikymo patirtys. Būsimeji pedagogai, išsakydami savo asmeninę refleksiją apie pedagoginių studijų metu asmeniškai išbandytus ne mažiau kaip 10 jiems naujų refleksijos metodų, atskleidė įvairias patirtis, suvoktas prasmes. Šiame tyrime nesiekama pristatyti atskirų refleksijos metodų taikymo patirčių, o atskleidžiama, ką suprato, patyrė būsimeji pedagogai, reflektuodami pagal įvairius, jiems dar nežino-

mus, refleksijos metodus. Analizuojant patirtis, išsiskyrė dvi kategorijos: 1) asmeninės reflektavimo patirtys ir 2) išvėlta refleksijos nauda mokiniams. Asmeninės būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtys susijusios su netikėtais reflektuojančiam asmeniui atradimais, negatyvaus požiūrio kaita, ne visada malonia ir lengva patirtimi, atpažinta veiklos savianalizė, nukreipiančia tobulėti, atsiradusiu poreikiu refleksiją taikyti praktikoje, refleksijos rezultatų susiejimu su gyvenimo ir profesine sėkme, atsiradusiu poreikiu taikyti skirtingus refleksijos metodus ir išvalgomis apie asmens pasiekimų vertinimo kaitą, numatytomis galimomis nesėkmėmis ir grėsmėmis reflektuojant (žr. 1 lentelę). Būsimieji pedagogai išskyrė, kodėl refleksijos metodus taikytų su mokiniais, kuo jie būtų naudingi: padeda mokytis ir suvokti mokymosi prasmę; padeda ugdytis atsakomybę; įdomesnis mokymo(si) procesas; ugdo kritinį mąstymą; padeda pažinti mokinį.

1 lentelė

Būsimųjų pedagogų pastebėjimai apie asmeninį reflektavimą

Kategorija	Subkategorija
Asmeninės reflektavimo patirtys	Netikėti reflektuojančiam asmeniui atradimai
	Negatyvaus požiūrio kaita
	Ne visada maloni ir lengva patirtis
	Veiklos savianalizė, nukreipianti tobulėti
	Atsiradęs poreikis refleksiją taikyti praktikoje
	Susiejimas su gyvenimo ir profesine sėkme
	Atsiradęs poreikis taikyti skirtingus refleksijos metodus
	Išvalgos apie asmens pasiekimų vertinimo kaitą
	Galimų nesėkmių, grėsmių išvėlgimas
	Išvėlta refleksijos nauda mokiniams
Padeda ugdytis atsakomybę	
Įdomesnis mokymo(si) procesas	
Ugdo kritinį mąstymą	
Padeda pažinti mokinį	

1.1. Asmeninės reflektavimo patirtys

Netikėti reflektuojančiam asmeniui atradimai. Būsimieji pedagogai, išbandydami ir sau taikydami refleksijos metodus, patyrė malonių netikėtumų: <...> *jaučiuosi labai gerai, esu puikios nuotaikos ir darbinga. Jaučiu keistą apsisvalymo jausmą – rodos, išliejau iš savęs kažką, kas buvo susikaupę. Matyt, rašyti apie savo darbą iš tiesų sveika* <...> (S12)¹; <...> *jei manęs klaustų, ką atradau, taikydama refleksijų metodus, atsakyčiau, kad lobį*

¹ Būsimųjų pedagogų respondentų kalba yra netaisyta.

<...> žodinė, tiek vaizdinė, tiek praktinė refleksijos tampa atvira reikšmių atsiradimo erdve <...> (S1). Sąžiningai ir metodiškai išbandomi refleksijos metodai padėjo būsimiesiems pedagogams geriau suvokti profesinę veiklą: <...> *supratau, kad mokytojo darbas yra kur kas sudėtingesnis dalykas, nei tikėjau prieš studijas* <...> (S11). Viena studentė pažymi, kad refleksiją yra taikiusi ir anksčiau, taikant trumpo atsako refleksijos metodus, tačiau įgijus daugiau reflektavimo patirties ir asmeniškai išbandžius įvairius refleksijos metodus, geriau suvokė profesinės praktikos svarbą: <...> *pasirodo, gali geriau pažinti savo patirtis praktikos metu, studijų metu, įsitikinau praktikos veiksmingumu* <...> (S5).

Negatyvaus požiūrio kaita. Literatūros šaltiniuose įvardijama, kad refleksija gali sukelti labai įvairius jausmus. Pastebėta, kad kai būsimieji pedagogai pradeda metodiškai, sistemingai reflektuoti ir taikyti įvairius refleksijos metodus, keičiasi jų požiūris į refleksiją: <...> *taikymu dėl to, kad „reikia“, o mėgiamu įgūdžiu* <...> (S10). Reflektuojantys asmenys taikliai pastebi, kad gali būti imli laikui, žaisminga: <...> *refleksija nebūtinai turi būti ilgas ir varginantis procesas, kai kurie metodai išties yra labai greitai ir žaismingi* <...> (S6). Taikyti refleksijos metodus asmuo turi būti pasirengęs, būti susipažinęs su taikymo metodika. Sėkmę padidina kvalifikuota pagalba – tik tada įsitikinama refleksijos metodų naudingumu: <...> *didžiausiai mano nuostabai, kad nors esu kategoriškos nuomonės žmogus, galiausiai pakeičiau nuomonę apie refleksiją, pradėjus ją taikyti pamokose – iškart pastebėjau jų duodamą naudą* <...> (S13). Nereta praktika, kai refleksija tik išbandoma, bet netaikoma dėl dažnos taikymo metodinės klaidos – nekonstruktyvios refleksijos. Tai puikiai iliustruoja šis pastebėjimas <...> *buvau gana skeptiškai nusiteikusi, reflektavimo procesas man nebuvo visiškai naujas, tačiau turėčiau pastebėti, kad iki šiol reflektuodavau nekonstruktyviai* <...> (S6).

Ne visada maloni ir lengva patirtis. Reflektuojant būtinas atvirumas ir sąžiningumas, galėjimas pripažinti tiesą, kad ir kokia ji būtų, objektyvus žvilgsnis. Galima daryti prielaidą, kad tai viena priežasčių, kodėl net dirbantys pedagoginį darbą, nelabai nori reflektuoti, taikyti refleksijos metodus kaip pedagoginės veiklos tobulinimo priemonę. Būsimieji pedagogai pastebi: <...> *refleksija yra labai naudingas (nors kartais keliantis diskomfortą) metodas*, <...> (S7); <...> *patyriau teigiamų ir neigiamų jausmų, supratau dalykų, faktų, kurie mane nuliūdino, taip pat nustebimo, nes nebuvau užfiksavusi anksčiau* <...> (S10). Kartais kuriamą mitą, neva reflektuoti yra lengviau komunikabiliems asmenims, iliustruoja pastebėjimas: <...> *nustebino ... nors ir esu labai atviras žmogus ir, mano manymu, komunikabilus, man reflektuoti kaip aš jaučiausi, ką sužinojau buvo pakankamai sudėtinga. Dėl to pirmųjų refleksijų metu jaučiausi nejaukiai, susivaržiusi ir net pagalvodavau, kam iš viso to reikia* <...> (S13). Dalis studentų nedetalizuoja, kodėl jiems buvo sudėtinga reflektuoti, tik pažymi patį faktą, pvz.: <...> *turiu pripažinti, kad buvo nelengva. Labai įdomu, bet nelengva* <...> (S14).

Veiklos savianalizė nukreipianti tobulėti. Labai džiugina, kad būsimieji mokytojai nuoširdžiai ir metodiškai taikydami refleksijos metodus pripažino kaip puikią priemonę savianalizei ir tobulėjimui; <...> *mokomasi įžvelgti savo ir kitų veiklos, atlikčių stiprybes*

bei tobulintinas sritis <...> (S4); <...> išmokau išryškinti teigiamus ir neigiamus veiksnius, kurie gali turėti įtakos mano mokymuisi praktikoje, studijose <...> (S5). Kalbėti apie save, analizuoti savo veiklą, jausmus, potyrius, yra pakankamai sunku, ypač neturint praktikos, reikiamo nusiteikimo ir pasirengimo. Tačiau būsimieji pedagogai pastebi, kad refleksijos metodai tinka <...> ne tik įsigilinti į savo atliktus veiksmus, įsivertinti savo pasiekimus bei pastebėti klaidas, bet ir sugebėti pažvelgti į visą tai tarsi neutraliai, neasmeniškai bei sugebėti tai paversti savo augimo pagrindu <...> (S6). Refleksijos taikymas sudarė aiškesnes galimybes pamatyti, ką ir kodėl reikia tobulinti: <...> padedantis pažinti save, geriau identifikuoti savo stiprybes ir silpnąsias vietas, atpažinti savo baimes, numatyti tobulinimosi sritis ... įsivertinti savo pačios veiklą, pamatyti, ką reikėtų tobulinti <...> (S7). Refleksija padeda pagalvoti ir apie jausmus, potyrius, kuriuos asmuo patiria veikloje: <...> aš mažiau, kaip jaučiuosi, kas sekasi, kas nesiseka mokantis. Reflektuodama galvojau apie savo sėkmę ir nesėkmes, pasiekimų kokybę, tokiu būdu galėjau tobulinti savo mokymosi procesą <...> (S15). Refleksijos, kaip į savęs pažinimą ir tobulėjimą, nukreipiančios priemonės naudą puikiai iliustruoja nuoširdus pastebėjimas: <...> susipažinau geriau su savim... noriu pokalbio su savim dažniau <...> (S10).

Susiejimas su gyvenimo ir profesinė sėkme. Ypač džiugina būsimųjų pedagogų taiklus pastebėjimas, susijęs su refleksijos būtinumu profesinėje veikloje: <...> jų taikymas įvairiose veiklos srityse yra puiki repeticija prieš būsimus gyvenimo iššūkius dirbant pedagoginį darbą <...> (S11). Kitas asmuo refleksijos taikymą sieja su mokymosi bei gyvenimo sėkme: <...> nuo gebėjimo reflektuoti priklauso gyvenimo ir mokymosi sėkmė <...> galima keisti savo elgesį, naujai pažvelgti <...> (S3). Refleksijos metodai nėra nauji, tačiau studentai išskiria jų aktualumą dabartiniu metu: <...> šiuolaikinis pasaulis, nuolat besikeičiančios technologijos ir jų gausa kelia vis naujus iššūkius ir reikalavimus ne tik mažajam visuomenės piliečiui, bet ir mokytojui, mokyklai, visuomenei. ... Be refleksijos proceso, manau, to pasiekti nebūtų įmanoma <...> (S8).

Atsiradęs poreikis refleksiją taikyti praktikoje. Pedagoginėje, psichologinėje literatūroje galima aptikti daug ir įvairių pastebėjimų apie refleksijos būtinumą žmogui, dirbančiam bet kokią darbą, susijusį su žmogaus ugdymu, pagalba žmogui, darbą, kur tenka daug bendrauti. Išbandę ne mažiau kaip 10 refleksijos metodų, būsimieji pedagogai iliustruoja savo pastebėjimais vieną esminių, jiems neįvardytų lūkesčių – suvokti refleksijos naudą ir įgyti nuostatą reflektuoti sistemingai. Išsiugdytą nuostatą reflektuoti atskleidžia pastebėjimas: <...> tampa kaip savaimė suprantamas procesas <...> (S4); <...> pradeda tapti įpročiu ir sudėtine veiklos dalimi. Dalimi, kuri nesibaigs pasibaigus studijoms. O bus tęsiama ir padės nuolat tobulėti <...> (S17). Nors studentams nereikėjo nei įsipareigoti, nei konkrečiai atsakyti, ar jie taikys pedagoginėje veikloje, bet jie patys pažymi: <...> naudosiu tai savo tiesioginiame pedagoginiame ir kitame darbe <...> (S2); <...> taikysiu pedagoginiame darbe <...> (S10). Susiformavusį poreikį refleksijos metodus taikyti praktikoje atskleidžia noras sužinoti ir išbandyti dar daugiau refleksijos metodų: <...> ateityje planuoju pasidomėti apie dar daugiau įvairių refleksijos metodų, pritaikyti

įvairioms pamokoms, temoms ir skatinti mokinius reflektuoti <...> (S13). Būsimieji pedagogai atskleidžia suvoktą poreikį tęsti refleksijos praktikas: <...> *pokalbis su pačiu savimi tiek kognityviniame, tiek emocijų lygmenyje <...> būtina norint dirbti pedagoginį darbą <...>* (S1) ar net kritiškai vertina nereflektuojančius pedagogus: <...> *auklėtojo (mokytojo) veikla yra bevėrtė, jei jis neturi gebėjimų reflektuoti, save įsivertinti <...>* (S11).

Atsiradęs poreikis taikyti skirtingus refleksijos metodus. Studentai pastebėjo, jog skirtingi refleksijos metodai gali turėti ir skirtingą poveikį: <...> *bandydama metodus, jaučiau, kad vieni jų yra malonesni, lengviau įvykdomi, kiti sunkesni <...>* (S7), išvelgia, kodėl aktualu tikslingai parinkti skirtingose situacijose: <...> *įvairovės išmanymas ir įvaldymas padeda taikyti refleksijas tiek su išankstiniu pasiruošimu, tiek be jo, bet kokio amžiaus grupėms bei bet kokio mokymosi stiliaus žmonėms <...>* (S17), arba kitas pastebėjimas: <...> *labai padėjo suprasti, kokius metodus ir kodėl taikau, pastūmėjo paieškoti naujų <...> ketinu daugiau naujų metodų išbandyti <...>* (S12). Pastebėta, kad kai kurių refleksijos metodų studentai vengia (<...> *man visiškai nepatiko metodas „mokymosi dienoraštis“ <...>* (S10)), tačiau įgyta skirtinga taikymo patirtis gali pastūmėti keisti savo nuostatas: <...> *nors iš pradžių gana kategoriškai parašiau, kad nebandysiu rašyti pedagoginio dienoraščio, gal vis dėlto pabandysiu ir jį <...>* (S12). Poreikį taikyti skirtingus refleksijos metodus iliustruoja pastebėjimas: <...> *vis norisi papildyti veiklas naujais metodais <...>* (S4).

Įžvalgos apie asmens pasiekimų vertinimo kaitą. Skirtingų refleksijos metodų taikymas būsimiesiems pedagogams sukėlė apmąstymus, susijusius su asmens pasiekimų vertinimu. Vienas studentas atskleidžia ketinimus refleksiją integruoti į asmens pasiekimų vertinimo procesą, nes <...> *sudaro prielaidas puoselėti vertinimo kultūrą, kai didžiausias dėmesys skiriamas ne matavimui ir įvertinimui, bet mokymuisi ir įsivertinimui <...>* (S4). Įdomi patirtis, kai studentas suvokia, kad asmeninis sąžiningas įsivertinimas turėjo didesnę poveikį nei kito asmens įvertinimas: <...> *šiais laikais įvertinimas pažymiu nėra tiek svarbus, kiek asmens objektyvus įsivertinimas, nes tik tuomet padaromos atitinkamos išvados bei asmuo skatinamas tobulėti ir priartėti prie išsikeltų tikslų <...>* (S6).

Galimų nesėkmių, grėsmių išvėlgimas. Būsimieji pedagogai, remdamiesi refleksijų taikymo patirtimi, pastebi ir metodinėje literatūroje pateikiamą rekomendaciją reflektuoti iškart po veiklos: <...> *refleksijos turi būti savalaikis, tai yra šis procesas turi būti atliekamas konkrečiu laiku, nes atlikus jį per anksti ar per vėlai, gali būti gaunamas netinkamas rezultatas, kas gali sutrukdyti pašalinti kilusias kliūtis, problemas <...>* (S3). Įvairiapusiška reflektavimo patirtis, išbandyti skirtingi refleksijos metodai, nukreipti į skirtingas reflektavimo dimensijas, sudarė galimybes pastebėti kitą aktualiją: <...> *turi būti tikslingas, nesant aiškios krypties, tikslingumo, taikymas refleksijos ne visuomet, mano nuomone, gali būti geras, tinkamas <...>* (S8).

1.2. Įžvelgta refleksijos nauda mokiniams

Padeda mokytis ir suvokti mokymosi prasmę. Būsimieji pedagogai, įgiję reflektavimo patirties, patys išbandę refleksijos metodus, mano, kad ir mokiniams reflektavimas padėtų

sėkmingiau mokytis, nes gali padėti <...> *suprasti, kas kiekvienam iš jų buvo svarbu ir naudinga mokantis, ką jie sužinojo apie savo gebėjimus mokytis ir kokius mokėjimo mokytis gebėjimus dar turi stiprinti* <...> (S9). Buvo įvardijama, kad reflektavimas padeda ugdytis mokymo(si) mokytis kompetenciją: <...> *refleksija padeda ugdyti mokymo(si) mokytis kompetenciją* <...> (S11); <...> *yra puikus būdas ugdyti mokėjimo mokytis kompetenciją* <...> (S15). Aktualus pastebėjimas, jog gali padėti sėkmingiau mokytis, nes padeda <...> *ugdytis savarankiško mokymosi gebėjimus* <...> (S4).

Padeda ugdytis atsakomybę. Įgiję reflektavimo patirties būsimieji pedagogai ketina juos taikyti su mokiniais, nes <...> *padeda prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi* <...> (S4); <...> *prisiimti atsakomybę už mokymąsi* <...> (S7). Galima manyti, kad atsakomybės ugdymasis susijęs su reflektuojančio asmens savianalize, suvokimo, kodėl vienokios ar kitokios pasekmės, ką reikėtų daryti norit situaciją keisti.

Įdomesnis mokymo(si) procesas. Remiantis asmenine reflektavimo veikla, vienas studentas daro prielaidą, kad <...> *mokiniamis veikla gali tapti įdomesnė, ne tokia monotoniška* <...> (S10). Kitas ne tik pats išbandė įvairius refleksijos metodus, bet ir juos taikė su mokiniais, todėl pastebi, jog <...> *pritaikius vos kelis refleksijos metodus pajaučiau, kad vaikai labiau susidomėję veiklos tema bei priversti aktyviai dalyvauti* <...> (S16). Išryškėja dar vienas nuomonės aspektas, kad refleksija padeda sukurti įdomų mokymo(si) procesą visiems jame dalyvaujantiems: <...> *taikant refleksijos (ir ne tik) metodus, mokymas(is) tampa įdomesnis tiek mokytojui, tiek ir mokiniamis.* <...> (S6).

Ugdo kritinį mąstymą. Tyrimu atskleista, kad studentai planuoja pedagoginėje veikloje taikyti refleksiją, nes <...> *ugdomas kritinio mąstymo būdas* <...> (S2); <...> *ugdomas mokinių kritinis mąstymas* <...> (S3). Kitas požiūris aiškiau atskleidžia šio pasirinkimo motyvus: <...> *leidžia pamatyti situaciją iš įvairių pozicijų, per įvairias prizmes* <...> (S7).

Padeda pažinti mokinį. Studentai reflektuodami pastebėjo, jog padeda geriau pažinti save, aiškiau suvokti įvykius, jų pasekmes ir to paties poveikio tikisi organizuodami refleksiją su mokiniais: <...> *padeda mokiniamis geriau pažinti save, savo savybes, mokymosi išpročius ir ugdytis savarankiško mokymosi gebėjimus.* <...> (S9); <...> *gali geriau pažinti mokinį* <...> (S6). Reflektavimo praktika padėjo geriau atpažinti, kaip ir kodėl taip jaučiamės, išryškėjo lūkestis taikyti refleksiją ateityje siekiant geriau pažinti savo mokinius: <...> *galime geriau pažinti save ir kitus* <...> (S15).

Rezultatų aptarimas

Būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtys patvirtina metodinėje literatūroje (Indrašienė ir Žibėnienė, 2014; Lukošienė, 2011; Pollard, 2006) įvardytą refleksijos naudą: vyksta veiklos savianalizė, nukreipianti tobulėti, refleksija susiejama su gyvenimo ir profesine sėkme, padeda mokytis ir suvokti mokymosi prasmę, ugdytis atsakomybę, įdomesnis mokymo(si) procesas, ugdo kritinį mąstymą, padeda pažinti save ir kitus. Panašius aspektus atskleidžia O. Monkevičienė ir B. Autukevičienė (2013), nurodydamos, jog reflektuodami studentai giliau suvokia savo mokymąsi ir būsimą profesinę veiklą, tikslingai koreguoja savo veiksmus. Būsimųjų pedagogų refleksijos atskleidžia reflek-

tuojant patiriamus sunkumus, aiškesnį jų priežasčių suvokimą ir bei atsiradusį aiškesnį matymą, kaip juos įveikti. A. Saikauskienė ir T. Lazdauskas (2017) taip pat atkleidžia, kaip būsimieji psichologijos mokytojai pedagoginės praktikos refleksijomis sėkmingai atpažįsta patiriamus sunkumus.

Tyrimu atskleistas ypač svarbus aspektas – metodiškai, sistemingai reflektuojant, išbandant ir atsirenkant refleksijos metodus, ne tik įsitikinama refleksijos naudingumu, bet ir susiformuoja nuostata, poreikis refleksiją taikyti sistemingai praktikoje, rinktis skirtingus refleksijos metodus. Vertinga, jog būsimieji pedagogai nuoširdžiai atskleidžia negatyvaus požiūrio į refleksiją kaitą į teigiamą, prisipažįsta, jog buvo ne visada maloni ir lengva patirtis, kuri buvo atsiradusi dėl nepakankamo pasirengimo refleksijai, metodiško taikymo žinių ir patirties stygiaus, dėl menkos refleksijos taikymo patirties, kai išbandžius vos vieną ar du refleksijos metodus nusprendžiama, kad refleksija netinkamas būdas. Refleksijos metodų yra daugybė ir jie skiriasi savo taikymu, organizavimu, taikymo tikslu – vieni labiau tinka ir patinka vieniems, kiti kitiems: <...> *iki šiol nesuprantu, kodėl mano niurzgoms vienuoliktokams „Laiveliai“ geriau tiko negu „Šviesoforas“. Metodo (ne) tikimas irgi daug pasako apie klasę, leidžia geriau pažinti mokinius. Dvyliktokams labiau patinka kalbėti ir jie tai daro nuoširdžiai, klausosi ir girdi vienas kitą. Vienuoliktokai nemėgsta reflektuoti grupėje (visada būna ironiški ir vienas kito klausyti jiems sunku), bet asmeniniuose pokalbiuose būna labai šilti, minkšti ir jautrūs, rašo noriai, rašytinę refleksiją pajvairina linksmais piešinukais. Dešimtokai mėgsta piešti ir klijuoti lapelius ant lentos, jiems veikia įsivertinimas spalvomis. Rašo irgi labai nuoširdžiai, nors kalbėtis nenori ir būna labai lakoniški. Septintokams patiko „Laiveliai“ – dabar nuolat prašo <...>* (S12). Būsimųjų pedagogų reflektavimo patirčių tyrimas atskleidžia, kaip svarbu pedagoginėje praktikoje taikyti skirtingus refleksijos metodus, nes tai padeda geriau patirti refleksijos naudingumą ir sumažina refleksijos atmetimo grėsmę.

Asmeninės būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtys atskleidžia paramos (metodinės, palankios ugdymui aplinkos) poreikį, kuris padeda tapti drąsesniems, atviresniems, net save laikančiais komunikabiliais ir atvirais asmenimis. Apie tarpusavio paramos ir pasitikėjimo būtinumą rašo ir M. Šarić ir B. Šteh (2017), aptardamos kritinę refleksiją siekiant mokytojų kompetentingumo.

Refleksijos metu būsimiesiems pedagogams kilusios mintys nustebina juos pačius, patiria įvairius, jiems netikėtus jausmus, aiškiai atskleidžia ketinimą taikyti pedagoginėje veikloje. Ši suformavusi nuostata ypač vertinga būsimiesiems pedagogams ir pradedantiems veiklą pedagogams dėl pedagoginėje veikloje patiriamo visokio spaudimo, negatyvizmo, nesibaigiančios pertvarkos: *Kai visiškai nusiviliama švietimo sistema, naujovėmis, vengiama bendrauti, imama stokoti naujų idėjų. Kai taip nutinka, pradedančiajam itin svarbu gebėti įvertinti padėtį, skirti laiko sau ir ieškoti atsakymų* (Slušnys ir Šukytė, 2016, p. 71).

Būsimieji pedagogai, apmąstydami savo reflektavimo patirtis, jas vertina ir kaip organizuojančio asmens pozicijos išugdymą – įvardija trikdžius, grėsmes, dėl kurių refleksija

gali būti nesėkminga, samprotauja, kaip to galima išvengti. Atskleistas iki šiol neaptiktas aspektas, jog būtent reflektuojant suvokta atsakomybė už savo mokymąsi, objektyvus įsivertinimas gali turėti labai stiprų poveikį keičiant požiūrį asmens pasiekimų vertinimą, demonstruojamas aiškus suvokimas į asmens pasiekimų vertinimą integruoti įsivertinimą, refleksijas. Ne teisės aktų nuorodos, o asmeninė patirtis padeda aiškiai suvokti šiuolaikinių asmens pasiekimų vertinimo aktualijų prasmingumą.

Išvados

Analizuojant būsimųjų pedagogų refleksijos patirtis, išsiskyrė: 1) asmeninės reflektavimo patirtys ir 2) išvelgta refleksijos nauda mokiniams. Asmeninės būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtys įvairios, tai netikėti reflektuojančiam asmeniui atradimai, neigtyvaus požiūrio kaita į teigiamą, ne visada maloni ir lengva patirtis, veiklos savianalizė, nukreipianti tobulėti, atsiradęs poreikis refleksiją taikyti praktikoje, refleksijos rezultatų susiejimas su gyvenimo ir profesine sėkme, susiformavęs poreikis taikyti skirtingus refleksijos metodus, iš patirties kilusios išvalgos apie asmens pasiekimų vertinimo kaitą, numatytos galimos nesėkmės ir grėsmės reflektuojant. Būsimieji pedagogai refleksijos metodus ketina taikyti su mokiniais, nes jie padeda mokytis ir suvokti mokymosi prasmę, padeda ugdytis atsakomybę, įdomesnis mokymo(si) procesas, ugdo kritinį mąstymą, padeda pažinti mokinį.

Metodiškai, sistemingai, palankioje ugdymui aplinkoje taikyta refleksija padėjo būsimiesiems pedagogams išsiugdyti poreikį sistemingai reflektuoti, suformavo reflektuojančio, tobulinančio savo veiklą pedagogo paveikslą.

Būsimųjų pedagogų reflektavimo patirčių tyrimas atskleidžia, kaip svarbu pedagoginėje praktikoje metodiškai organizuoti refleksiją, taikyti įvairius, skirtingus refleksijos metodus, nes tai padeda geriau patirti refleksijos naudingumą ir sumažina refleksijos atmetimo grėsmę.

Literatūra

- Bubnys, R. (2009). *Reflektyvus mokymasis kaip edukacinis fenomenas ugdant specialiuosius pedagogus aukštojoje mokykloje. Daktaro disertacija*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (3rd ed). Thousand Oaks (Calif.). London: SAGE Publications.
- Daniel, M. G., Oidui, U. ir Alexandra, V. P. (2017). Students' perception on formative and shared assessment: connecting two universities through the blogosphere. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 6(1), 64–70.

- Edwards, R. ir Usher, R. (1996). What stories do we tell now? Narrative and the multiple identities of adult educators. *International Journal of Lifelong Education*, 15(3), 216–229.
- Gerulaitienė, E. ir Mažeikienė, N. (2012). Magistrantų tarpkultūrinės patirties refleksijos: edukacinės aplinkos bei ugdymo ir vertinimo strategijų ir metodų Lietuvos ir užsienio aukštojo mokslo institucijose lyginamoji analizė. *Teacher Education / Mokytoju ugdymas*, 18(1), 60–81.
- Indrašienė, V. ir Žibėnienė, G. (2014). *Pasiekimų vertinimas ir įsivertinimas: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Kukla, A. (2000). *Social Constructivism and the Philosophy of Science*. New York: Routledge.
- Lukošūnienė, V. (2011). Refleksija kaip integrali mokymosi mokyti kompetencijos dalis. *Pedagogy Studies / Pedagogika*, 101, 43–49.
- Monkevičienė, O. ir Autukevičienė, B. (2013). Ikimokyklinio ugdymo pedagogo mentoriaus profesinės praktikos organizavimo ir praktikos refleksijos kompetencijos ypatumai. *Pedagogika*, 111, 176–186
- Miller, T., Birch, M., Mauthner, M. ir Jessop, J. (2012). *Ethics in Qualitative Research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Pollard, A. (2006). *Refleksyvusis mokymas: veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika*. Vilnius: Garnelis.
- Saikauskienė, A. ir Lazdauskas, T. (2017). Būsimųjų psichologijos mokytojų pedagoginės praktikos metu patiriamų sunkumų dinamika. *Pedagogy Studies / Pedagogika*, 125(1), 122–131.
- Slušnys, L. ir Šukytė, D. (2016). *Ką gali mokytojas*. Vilnius: Tyto alba.
- Šarić, M. ir Šteh, B. (2017). Critical reflection in the professional development of teachers: challenges and possibilities. *CEPS Journal*, 7(3), 67–85.
- Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

The Reflection Experience of Future Teachers as Professional Improvement Tool

Gintautė Žibėnienė¹, Marijona Barkauskaitė²

¹ Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, 20 Ateities St., LT-08303 Vilnius, Lithuania, zibeniene@mruni.eu

² Lithuanian University of Education Sciences, Faculty of Education, Department of Education and Philosophy, 39 Studentų St., LT-08106 Vilnius, Lithuania, marijona.barkauskaite@leu.lt

Summary

In the article is presented a qualitative research, which was based on the methodological provisions of social constructivism and theoretical assumptions of social constructivism. The main topic of the article is to discuss the experiences of future teachers (pedagogy studies students),

reflections. Main purpose is to discuss the reflection experience of future teachers, as professional improvement tool. The research was conducted in 2016–2017 December, the research involved 17 students of pedagogy studies. Research data collection and analysis methods: document analysis and analysis of scientific literature, open question, content analysis. There are two main directions of reflections of future teachers: 1) personal reflection experiences and 2) the benefits of reflection for the students. The personal reflection experience of future teachers is unconscious discovery of a person, a change from the negative attitude to positive. Also it is not always a pleasant and easy experience, self-analysis and improvement, the emerging need for reflection in practice. As well in “the personal reflection experience of future teachers” idea, we can include the linking of reflection results with life and professional success and last but not least, the need to apply different reflections methods based on insights on the change in the evaluation of personal achievements from the experience provided for possible failures and threats to reflection. Future teachers are going to use reflection techniques with student in a purpose of helping to learn and understand the meaning of learning. Also it helps to develop responsibility, teach a student and it is a good way to develop critical thinking. Moreover, the last benefit of these techniques is that fact that it makes the process of learning more interesting.

Keywords: *reflection, methods of reflection, future teachers, student of Pedagogy Studies.*

Gauta 2018 04 28 / Received 28 04 2018
Priimta 2018 05 05 / Accepted 05 05 2018